बी.ए. (इतिहास)

द्वितीय वर्ष : सत्र ३

गृहपाठ : २०१६-१७

प्राचीन भारताचा इतिहास (मौर्यपूर्व काळ) (HC-301)

(सत्र ३ : अभ्यासासाठी प्रकरणे : प्रकरण क्र. *१ ते* ५)

टीप : नमुना उत्तरात दिलेली प्रस्तावना व समारोप हे उदाहरणादाखल आहेत. त्या व्यतिरिक्त प्रश्नाशी सुसंगत अशी प्रस्तावना व समारोप स्वतंत्रपणे लिहिल्यास त्याचे स्वागतच आहे.

१. इतिहासाचे स्वरूप स्पष्ट करा. **गुण : १५**

प्रस्तावना : प्रकरणाच्या प्रास्ताविकामधील इतिहासाची व्याख्या द्यावी.

इतिहासाचे स्वरूप – इतिहास एक शास्त्र, इतिहास एक कलाकृती, इतिहासाची व्यक्तिनिष्ठता व गटनिष्ठता, इतिहासाची परिवर्तनशीलता व कालसापेक्षता, लिखित इतिहास हा वर्तमानकाळ व भूतकाळ यांच्यातील कधीही न संपणारा संवाद, इतिहासाची व्यापकता, इतिहासाची समन्वितता

समारोप : ४ ते ५ वाक्यात इतिहासाचे महत्त्व लिहावे.

२. इ.स.पूर्व सहाव्या शतकातील धार्मिक परिवर्तनाची माहिती द्या. **गुण : १५**

प्रस्तावना – इ.स.पूर्व सहावे शतक हे अनेक अर्थाने परिवर्तनाचे शतक ठरले. या शतकात लोह तंत्रज्ञानाचा उदय झाला. शेतीचा व व्यापाराचा विकास झाला. शहरीकरणाला चालना मिळाली. या बरोबरीनेच धार्मिक क्षेत्रातही बदल घडून आले.

इ.स.पूर्व सहाव्या शतकातील धार्मिक परिवर्तन – धार्मिक परिवर्तनाची पार्श्वभूमी : यज्ञमार्गाच्या व ज्ञानमार्गाच्या मर्यादा, भाौतिक बदल व त्यातून निर्माण झालेल्या समस्या, संन्यस्तवृत्तीला चालना, श्रमण परंपरा, जैन धर्माचा उदय व आचारविचार, बौद्ध धर्माचा उदय व आचारविचार

समारोप– जैन व बौद्ध धर्माचा प्रसार का व कसा झाला ते ४ ते ५ वाक्यात लिहावे.

३. थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतीही दोन) **गुण : १५**

अ) इतिहासाच्या लिखित साधनांची माहिती द्या.

प्रस्तावना – इतिहासाची संदर्भसाधने म्हणजे काय ते २ ते ३ वाक्यात लिहा.

इतिहासाची लिखित साधने – लिखित साधनांचे महत्त्व, लिखित साधनांची सुरूवात, लिखित साधनांचे प्रकार

समारोप – लिखित साधनांचे परीक्षण २ ते ३ वाक्यात लिहावे.

आ) हडप्पा / सिंधू संस्कृतीतील सामाजिक जीवनाचे वर्णन करा.

प्रस्तावना : हडप्पा संस्कृतीचा शोध कसा लागला ते २ ते ३ वाक्यात लिहा.

हडप्पा / सिंधू संस्कृतीतील सामाजिक जीवन – समाजरचना, आहार, वेशभूषा व केशभूषा, अलंकार, खेळ व मनोरंजनाची साधने, लिपी

समारोप : हडप्पा / सिंधू संस्कृतीचा ऱ्हास का घडून आला असावा याबाबतची मते २ ते ३ वाक्यात लिहा.

इ) आर्यांच्या आश्रमव्यवस्थेचे वर्णन करा.

प्रस्तावना – आश्रमव्यवस्था म्हणजे काय ते २ ते ३ वाक्यात लिहा.

आश्रमव्यवस्था – ब्रह्मचर्याश्रम, गृहस्थाश्रम, वानप्रस्थाश्रम, संन्यासाश्रम

समारोप – आज अशी व्यवस्था असावी असे तुम्हाला वाटते का? तुमचे मत २ ते ३ वाक्यात लिहा.

ई) पर्शियन व ग्रीक आक्रमणांची माहिती द्या.

प्रस्तावना : भारतावर पर्शियन व ग्रीक लोकांनी केलेले आक्रमण हा भारतीय लोकांच्या दृष्टीने एक अनोखा अनुभव होता. हा काळ भारतातील साम्राज्यवादाच्या उदयाचा कालखंड होता.

पर्शियन व ग्रीक आक्रमणे : ग्रीक व पर्शियन लोक कोणत्या भागातून आले? भारताच्या कोणत्या भागावर त्यांनी आक्रमणे केली, प्रमुख संघर्ष, ग्रीक आक्रमणांचे परिणाम

समारोप : ग्रीकांच्या पराभवाबाबत २ ते ३ वाक्ये लिहा.

४. टिपा लिहा. (कोणत्याही दोन) गुण : १५

अ) प्राचीन भारताच्या इतिहासाची भौतिक साधने

प्रस्तावना : इतिहासाची भौतिक साधने म्हणजे काय ते २ ते ३ वाक्यात लिहावे.

प्राचीन भारताच्या इतिहासाची भौतिक साधने : प्राचीन अवशेष व स्मारके, नाणी, आलेख, ताम्रपट, शिलालेख

समारोप : भौतिक साधनांचे महत्त्व २ ते ३ वाक्यात लिहा.

आ) हडप्पा / सिंधू संस्कृतीतील नगररचना

प्रस्तावना : नगरे म्हणजे काय व त्यांचे महत्त्व २ ते ३ वाक्यात लिहावे.

हडप्पा / सिंधू संस्कृतीतील नगररचना – भव्य तटबंदी, रस्त्यांचे नियोजन, दिवाबत्ती, गृहरचना, बंदिस्त गटारे, महास्नानगृह, धान्याची कोठारे

समारोप : हडप्पा / सिंधू संस्कृतीतील नगररचना हे हडप्पा / सिंधू संस्कृती प्रगत असल्याचे लक्षण होते.

इ) वर्णव्यवस्था

प्रस्तावना : वर्णव्यवस्था म्हणजे काय ते २ ते ३ वाक्यात लिहावे.

वर्णव्यवस्था : सुरुवातीची व्यवस्था, वर्णनिश्चितीचे निकष, चार वर्ण व त्यांचे स्थान, कार्ये व अधिकार, बंधने, वर्णव्यवस्थेचे बदलते स्वरूप, जाति-उपजातींची निर्मिती, विषमता, अस्पृश्यता

समारोप : जाती आणि आजचा काळ याबाबतचे आपले मत २ ते ३ वाक्यात लिहावे.

ई) इ.स.पूर्व सहाव्या शतकातील शेतीचा विकास

प्रस्तावना : आर्यांचा मूळ व्यवसाय यावर २ ते ३ वाक्ये लिहावीत.

इ.स.पूर्व सहाव्या शतकातील शेतीचा विकास – शेतीवरील भर, जमिनीची मालकी, लोखंडी फाळचा वापर व शेतीचा विकास, खते, जलसिंचन, नैसर्गिक आपत्ती व उपाय, शेती उत्पादने, महसूल पध्दती व प्रशासन इ.

समारोप : प्राचीन काळातील शेतीच्या तुलनेत आजच्या काळातील शेतीची २ ते ३ वाक्यात माहिती लिहा.

५. विद्यार्थीमित्रांनो, या प्रश्नामधील उपप्रश्नांची उत्तरे तुम्हाला पुस्तकात तयार मिळणार नाहीत. क्रेडिट सिस्टिममध्ये यु.जी.सी.च्या मार्गदर्शक तत्त्वांनुसार विद्यार्थ्यांनी त्यांची निरीक्षणशक्ती, आकलनक्षमता व विचारशक्ती यांचा वापर करून काही काम करणे अपेक्षित आहे. खालील प्रश्न तुम्हाला मनोरंजक व ख-या अर्थाने विचार व अभ्यास करायला प्रेरणा देणारे असतील. एकूण गुण २०

अ) इ.स.पूर्व सहाव्या शतकामध्ये भारतात लोह तंत्रज्ञानाचा शोध लागला. हा शोध किती महत्त्वाचा होता आणि आहे हे कळण्यासाठी तुमच्या आसपास लोखंडाच्या किती वस्तु आहेत याचे निरीक्षण करा आणि लोखंडाच्या अशा १० वस्तुंची यादी तयार करा. गुण ५

आ) आजच्या काळातील जातींचा प्रभाव यावर निबंध लिहा. गुण १०